

BÖLÜM

38

MİLLİ MÜCADELEDE MARDİN

MİLLİ MÜCADELEDE MARDİN

Mardin, yöneticileri ve halkı I.Dünya ve İstiklal Savaşı yıllarında ülkesine önemli katkılarda bulunmuş eli silah tutan 18-45 yaş arası herkes silahlı hale alınmış. Mardin’de bu yıllarda erkek nüfus yok denecek duruma düşmüştü. Özellikle İstiklal Savaşı’nın Kuvay-i Milliye ruhu ile hareket ederek şehrin önce İngilizlere sonra Fransızlara teslim etmemekteki direnci ile milli mücadelede M.Kemal ATATÜRK’ün direktiflerini yerine getirmişti, Sakarya savunmasından önce çıkarılan tekalif-i milliye (ulusal yükümlülük) kanunu gereğince verdiği katkı, gücünün üstündedir. Mardinliler özellikle ordunun ihtiyacı olan zahire, et, giyecek, kap-kacak ve çadır yardımını savaş boyunca sürdürmüştür.¹

M.Kemal ATATÜRK’ ün Mardin’i ziyaretleri

Mustafa Kemal Atatürk’ün ilk ziyareti, 13 Mart 1916 günü gerçekleşmiştir. Karargâhı Diyarbakır’da bulun 16 ncı Kolordu Komutanlığına atanması nedeni ile Ceylanpınar’a demir yolları ile gelmiş, buradan otomobille önce Mardin’de bir gece kalmıştır. Mardin’de kaldığı gece almış olduğu bir telgraf ile 1 Nisan 1916 tarihi itibarı ile generalliğe terfi ettiğini öğrenmiş olmasının sevinci Mardinliler içinde öğrenme vesilesi olmuştur.² Mustafa Kemal Atatürk’ün bu Mardin ziyaretini Süryani Metropolit Hanna Dolapönü “Tarihte Mardin “ isimli kitabında Mardin girişinin bozuk ve dar olması nedeniyle yanında bulunan zamanın Belediye Reisi Kömürcü Hıdır Çelebi’nin huzurunda maiyetine talimat vererek 200 kişilik bir istihkâm birliğinin yolun genişletilmesi ve düzeltilmesi emrini vermiş.

¹ 1.Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri Em.Genalarl Dr.Yavuz Ölçen S.656 SBN: 975-585-622-6

² 1.Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri Em.Genalarl Dr.Yavuz Ölçen S.656 SBN: 975-585-622-6

Mustafa Kemal Atatürk'ün Mardin'in imarı için verdiği ilk emridir.³

Mustafa Kemal Atatürk Mardin'i ikinci kez 2.Ordu Komutan vekalet emrini aldığıının hemen sonrasında 1917 yılının şubat, ayının tahminen 10 Şubat Mardin'deki Alman Karargahını ziyareti içindir.⁴

Muşir Ahmet İzzet Paşa ve Mustafa Kemal Paşa Mardin'deki Alman Karargâhında görevli Alman subaylarıyla birlikte (Şubat 1917)

Bu ziyaret şehirdeki eski tarihi eserlerin görülmesi ve Mardin çarşısından alış veriş yapılmasından sonra aynı gün Diyarbakır'a dönüşü ile sonuçlanmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün bilinen bu iki ziyaretin dışında Mardin'e 1917 yılının Mart ayının sonuna doğru bir defa daha geldiği anlaşılmaktadır. Büyük ihtimalle Suriye'deki 7'nci Ordu Komutanlığı'na atanması ve bu göreve başlamak için Halep'e gitme amacına yönelik olduğu değerlendirilmektedir. Mustafa Kemal 6 kişilik karargâhıyla birlikte otomobille Diyarbakır'dan Mardin'e gelmiş ve Belediye Başkanı Hıdır Çelebi tarafından evinde misafir edilmiştir. Belediye başkanı Mustafa Kemal Atatürk için gece evinde verdiği ziyafete Mardin'in gözde Tüccarlarından Abdurrahman Kavas Atatürk'e sansar derisinden yapılan çok güzel bir kürk hediye etmiştir.

³ 1.Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileril Em.Genalarl Dr.Yavuz Ölçen S.656 SBN: 975-585-622-6

⁴ 1.Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileril Em.Genalarl Dr.Yavuz Ölçen S.657 SBN: 975-585-622-6

Kürk şunda Konya Müzesinde muhafaza edilmektedir ⁵ Mustafa Kemal Atatürk'ün bu kürkü istiklal savaşında da giydiği resimlerden anlaşılmaktadır.

Erzurum ve Sivas Kongresileri'nde Mardin

Erzurum Kongresi

23 Temmuz 1919' da toplanan Erzurum Kongresinde Mardin'i Necip Bey (Güven) ile eşraftan tüccar Ali Efendinin temsil etmek üzere seçildiği, bu iki delegenin Erzurum'a gidip kongre öncesi bizzat Mustafa Kemal Atatürk'e Mardin'in İtilaf Devletleri tarafından işgaline karşı toplu direniş ve kararlılık gösterilmesi konusunda direktif aldıklarını birçok kaynak teyit etmektedir.⁶

⁵ Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileril Em.Genalarl Dr.Yavuz Ölçen S.657 SBN: 975-585-622-6 s.657

⁶ 1.Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileril Em.Genalarl Dr.Yavuz Ölçen S.657 SBN: 975-585-622-6

Sivas Kongresi

Diyarbakır'daki 13 üçüncü Kolordu Kurmay Başkanı Halid Bey, Mustafa Kemal Paşaya gönderdiği telgrafta, Mardin Mutasarrıflığı yönetici ve eşrafının Sivas Kongresine katılım kararı aldığı bildirilmiş olmasına rağmen bu kongreye katılan olmamış.⁷

İngiliz İşgal Teşebbüsleri (22 Mart-26 Mayıs 1919)

Daha savaş sırasında bölgede cirit atan İngilizlerin ünlü casusları **Arabistanlı Lawrence**, First Leydi El Hatun **Gertrude Bell** ve **Noel** aracılığıyla Osmanlıyı parçalamada kimlerle bağlantı kuracağını belirlemişti. İngilizler Musul'un ardından hızla Suriye, Antep, Maraş, Kilikya'yı (Adana) ve Urfa'yı işgal ederek Mardin sınırına dayandı. Irak'ta İngiliz Siyasî Hakimi olan **Noel**, yanında kumandanları olduğu halde, şehri savaşız elde etmek için Mardin'e 12 Mayıs 1919'da Mardin'e geldi.

İngiliz Noel, şehrin ileri gelenleriyle bir araya gelerek, şehri teslim etmeleri için önce teklif, ardından telkin ve tehditlerde bulunarak, hangi devletin egemenliği altına girmek istediklerini sordu. Ateşkesin ardındaki hızlı işgaller karşısında şaşkına dönen eşraf, bir süre sonra cevaplarını vereceklerini söylediler. Birkaç toplantı yaptıkları halde bir sonuca varamayınca; şehrin saygıdeğer bireylerinden olan Süryani Kadim Patriği III. İlyas Şakir Efendi'ye başvurdular. Uzun görüşmelerden sonra Patriğin önerisi oybirliğiyle kabul edilerek, Noel'e bildirildi:

“Biz Türküz! Türk idaresinden başka bir idareyi istemiyoruz. Aksi

⁷ 1. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri/ Em.Genalar/ Dr.Yavuz Ölçen S.657 SBN: 975-585-622-6

halde yekvücut olarak canen ve malen mücadeleye hazırız.”

Noel Kendi inancından bildiği patriğin, **bu mücadelecî tavrı**, Noel’i şaşırtır. Bir şey demeden 14 Mayıs günü Mardin’den ayrılıp, Derik ve Midyat kazalarına geçer. Halkı kandırmak için elinden geleni yapar. Fakat Derik halkı başlarında Rutan Aşireti Reisi Salih ve Necim Ağalar olduğu halde, aynen Mardin’in verdiği kararı verirler. Noel burada da umduğunu bulamayınca, Mardin’i işgal edebilmek için kuvvet toplamak üzere Viranşehir’e giderek İbrahim Paşa oğullarını elde eder. Bu kandırmadan sonra Siverek ve Urfa birleşerek isyan çıkarır. O sırada başarılı bir komutan olan Diyarbakır’daki Elcezire Kumandanı Albay Nihat (Anılmış Paşa), Derik’teki Necim Ağa’nın oğulları Salih ve Abdi ile birleşmek üzere gönderdiği 500 asker isyanı bastırır. İsyancılar Suriye’ye kaçarken, Salih ve Abdi gösterdikleri kahramanlıktan dolayı İstiklâl Madalyası ile taltif edildiler. Bölgedeki farklı dil ve dinden insanların dayanışma içindeki millî duruşu karşısında tutunamayacaklarını anlayan Noel, geri dönerek genel durumu ve bölgenin bataak olduğunu üstlerine bildirdi.⁸

Fransız İşgal Teşebbüsü (9 Ocak 1920)

Osmanlı Hükûmetinin işgallere karşı konulmaması direktifine uyan Maraş, Urfa, Antep, Kilikya’nın başına neler geldiğini duyan Mardinliler sıranın kendilerine geldiğini anlayarak, Kartal Yuvası kalesinin geçmişte olduğu gibi kolay işgal edilemeyeceğini düşünüp, kendilerince tedbirler almaya başladılar. Mıntika Komutanı Yarbay

⁸ Ayten Başabaş Dirier <http://www.aytendirier.com/blog/blog>.

Kenan **millî bir birlik** oluşturabilmek için ileri gelenlerle görüşmeye başladı.

Mardin Mıntıka(Bölge) Komutanı Yarbey Kenan Bey, millî bir örgüt kurulması için Milli zade Eyüp'ü (Önen) görevlendirdi. İngilizler yapılan anlaşma gereği önemli bir demiryolu İstasyonu olan Râsûl'ayn (Ceylanpınar)'ın yönetimini iyi bir diplomat olan Kolonel Norman komutasındaki Fransızlara devrettiler. Norman'ın yanına birkaç subay daha verilerek Mardin'i işgal etmek üzere görevlendirildi.

Mardin halkı gelişmeleri duyunca, hemen protesto etti. 30 Ekim 1919 tarihinde, binlerce kişinin katıldığı bir miting yapıldı. Heyet-i Merkeziye namına Hüseyin imzası ile şu protesto yayınlandı "Haksız ve adaletsiz bir sulh kararının, medeniyet âlemine refah ve saadet getireceği yerde, kanlı bir istikbal doğuracağı herkesçe bilinmektedir."

Fransızlar Mardin'i Suriye'nin bir parçası, halkını da Arap olarak görüyorlardı. Bu nedenle Maraş, Urfa, Antep'te olduğu gibi bir direnişle karşılaşmayacaklarını düşünüyorlardı.

Norman başta süryani ve tehcir sonrası yoğunlaşan, ermeni kökenli halk tarafından sevinçli bir törenle karşılanacağını düşünerek, büyük

bir özgüvenle harekete geçti. Yanına asker almaya gerek görmeden, dört subay ve bayrakla şehre yöneldi. Mardin’de Coşkuyla karşılanacağını, ileri gelenlerle tanışmak ve kaleye Fransız bayrağını asma görevini yerine getireceğini düşünüyordu! Oysa ömrünün en uzun, seksen yıla bedel sekiz saatini yaşadı...⁹

Güney Doğu’da işgallere sessizce boyun eğildiği o günlerde, Mardin’de doğru dürüst bir askerî birlik yoktu. Bir yıl önce ordusu dağıtılarak Osmanlı Devleti’nin kolu, kanadı kırılmıştı. Eli silâh tutanlar da saldırıya uğrayanların yanına koşmuştu. Mardin’de yaşlı erkekler, kadınlar ve çocukların yanında, güvenliği sağlayan birkaç Zaptiye dışında, bir saldırıya karşı koyacak kuvvet’ te yoktu.

16 Kasım’da Mustafa Kemal Paşa’nın Fransız işgaline karşı konulması hususunda yayınladığı beyannâme gereğince, Millî bir kuvvet oluşturmak için girişimlerde bulunan Eyüp Önen, civar köylere haber saldı. Daşiler, Zazalar, Rutanlar, Rammanlar akın akın şehre gelmeye başladı. On gün içinde sekiz bin kişilik bir kuvvet oluşturuldu. Bu kuvvetle Mardin’i korumak için plânlar yapmaya ve silâh bulmaya çalıştı.

Norman emrindeki kuvvetlerle Mardin’i güneyden sarmaya başladı. Emrindeki kuvvetlerin bir bölümünü Deyr’ül Zaferan’a yerleştirdi. “Asker’ıl Deyr” denilen bu Fransızlar, halkın ürünlerine el koymaya, taciz etmeye başladılar. Pıspışte (çalı çırpı) toplamaya giden yaşlı bir köylü kadına tecavüz etmeleri nefretle karşılandı. Bu olay, diğer illerdeki kadınların taciziyle başlayan direniş ruhunu Mardin’de de harekete geçirdi.

⁹ Ayten Başabaş Dirier <http://www.aytendirier.com/blog/blog>.

Norman'ın emrindeki kuvvetlerle şehre doğru harekete geçtiği görülünce, Yarbay Kenan Belediye Reisi Hıdır Çelebi(Kömürlü), Mutasarrıf Mustafa Nadir Bey, Müftü, Abdurrahman Kavas, Daşilerin Reisi Hamdan Ağa, yardımcısı M.Derviş(Başabaş), Ramman Aşireti reisi Ali Ağa, Rutan aşireti Reisi Hacı Necim ve Salih Ağalar, Hıdır Kümeli, Abdülgani Ensari, Millizîde Esat-Mithat, Necip (Güven), Şatanalardan Abdülrezzak Efendi, Paşavatlardan Süleyman(Sülo Emo),Zabtiye Abdurrahman ve kardeşi Muallim Abdülgani(Taşkent), Hoca Ali(ye) Efendi(Aykaç), Sıt Faraçlardan Abdülgani(Beşer), Remzi Memet(Çelik), Acem ismaillerden Numan Pabuçi(Efe) Süryani Kadim Patriği III.İlyas Şakir Efendi,Metropolit Cercis Efendi gibi ileri gelenleri toplayarak, Nusaybin'de bulunan Eyüp Önen'i acil bir telgraf ile geri çağırdı. Halk ise gerekli emirleri almak için Millî Teşkilât Reisi Eyüp Önen'in evinde toplanıyordu.¹⁰ Mardin Fransız işgaline karşı mücadeleyi üstün bir stratejik zekâ ile şu tedbirleri almıştır.

- 1) İlk tedbir olarak İstasyon ile şehir arasındaki tepelere birçok çadır kurularak, içinde millî teşkilâtın bulunduğu izlenimi yaratıldı.
- 2) Silâh ve cephane yönünden imkânlar çok azdı. Karargâhta sadece birkaç mavzer vardı, ama Fransızların birkaç subayla geleceği anlaşılınca rahat bir soluk alınıp, diğer tedbirlere başvuruldu.
- 3) İnce odunlara süngü ölçüsündeki et bıçakları bağlanarak, tüfek süsü verildi. Kayalar arkasına yerleşenler başlarını ve sadece süngüsünü gösterdikleri sahte tüfekleriyle kalabalık bir askeri kuvvete dönüşmüştü!
- 4) Kaledeki iftar topunun yanına, top süsü verilmiş birkaç soba borusu yerleştirildi.

¹⁰ Ayten Başabaş Dirier <http://www.aytendirier.com/blog/blog>.

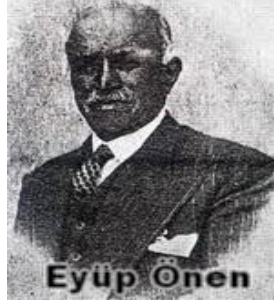
5) İstasyon ve çevresi Millî Teşkilâta bağlı Süvariler tarafından tutuldu. Amaç Fransızların diğer illerde yaptığı işbirliği gibi, Norman'ın da Ermeniler ile irtibata geçmesini önlemektir.

İstasyona gelen Norman yoğun kalabalığı görünce çok şaşırdı. Elllerinde mavzer, balta, hançer, bulunan insanların bakışları hiç de - Araplar gibi- dostane değildi. Bir an geri dönmeyi düşündü, ama askerî gururu anında baskın çıkıp, bunu önledi. Hemen otomobiline binip, şehre doğru yöneldi. Belediye binasına girdiğinde kendisini bekleyen eşrafla karşılaştı. Hepsiyle selamlaşırken, belediye çevresinde gitgide genişleyen silahlı insan halkasını fark etti. Tedirgin bir şekilde, Sevr Antlaşması uyarınca bölgenin kendilerine verildiğini ve geliş amacını açıkladı:

“Biz buraya memleketin selâmet ve asayişini temin için geldik. Başka bir niyetimiz yok. Mardin'in selâmet ve saadetinden başka bir düşüncemiz yok. Amacımız şehirleri değil, kalpleri işgal etmektir. Bu konuda hükûmet-i mahalliye'nin (yerel yönetim) ve eşrafın da kemal-i samimiyetle bize yardım etmelerini rica ederim... Urfa, Antep, Maraş'ta direnenler cezalandırıldı. Hükûmetimiz Mardin halkını Suriye halkından ayrı görmediğinden ve direnmeyeceklerini düşündüğünden askerî birlikle gelmedim. Hükûmetim Mardin'i bir Avrupa şehri haline getirecek... İç yönetimi yerel halka bırakıp, Diyarbakır'a geçeceğim. Bize düşen görev Fransız bayrağını kaleye asmak...”¹¹ Belediye'de bulunan eşraf adına Millî Teşkilât Başkanı Eyüp Önen, başı dik, mağrur ve azimli bir ifadeyle şu karşılığı verdi:

¹¹ Ayten Başabaş Dirier <http://www.aytendirier.com/blog/blog>.

“Tercüman! Hepimiz namına, bütün Mardin ve Mardinliler adına Norman’a bildir ki; burası zannettiği gibi Suriye’den bir parça değil, binlerce senelik bir Türk şehridir. Türklüğünü muhafaza ve müdafaa yolunda bugüne kadar nasıl çalışmış ve istilâları nasıl kahramanca karşılamışsa, yine öyle yapacaktır. Hükûmetimiz her türlü ihtiyaçlarımızı temin etmeye kadirdir. Kolonel belki de Mardin’i işgale kalkışır. İyi bilsin ki, bu takdirde karşısında kadın-erkek on binlerce müdafî bulacak ve bu tecrübeden çok zararlı çıkacaktır. Tek kişi kalsak bile, şehri ona teslim etmeyiz! Hayatına acısın ve Mardin-Diyarbakır sevdasından vazgeçerek, geldiği gibi gitsin!..”

Eyüp Önen beyin yaptığı bu konuşmayı duyan Mardin gençleri heyecanla, nümayiş yapıp Norman’ın şehri hemen terk etmesini istediler. O sırada kaleden gelen top sesleri, heyecanı tırmandırdı. Bu kesin tavır karşısında Norman, Askerî Mıntika Komutanı ile görüşmek istediğini belirtti. Bu sırada Davut Önen ve arkadaşları Osman Ağa ile İbrahim (Bayraktar), Albay Norman’ın emrindeki bir subayın elinde onurluk (plâket) içinde bulunan kaleye dikilecek Fransız bayrağını alarak, karşılıklı çekiştirip yırttılar. Bu hareket Norman’ı korkutmaya yetti... Tedirgin bir halde silahlı halkın

arasından geçerek Mıntıka Komutanlığına geçen Norman, Albay Kenan Bey'den şu karşılığı aldı:

“Ekselanslar'ı! Hükûmetin elinde bir şey yok!.. Millî Kuvvetlerin tepeleri nasıl tutmuş olduklarını ve şehri ellerinde bulundurduklarını gördünüz. En iyisi Mardin'i bir an önce terk ediniz. Yoksa hayatınıza kasıt maksadıyla yapılacak bir hareketin mesuliyetini yüklenemem. Ayrıca Diyarbakır'a geçerken yolları tutmuş olan çetecilerin sağlığınıza bir ziyan verecekleri endişesi içindeyim...”¹²

Gördükleri ve duyduklarından durumun ne derece tehlikeli olduğunu anlayan Norman, en akıllı hareketin şehri bir an önce terk etmek olduğunu anladı. Mardin'den sağ salim çıkabilmekten başka bir şey düşünmeyen Norman, gitmeden önce Amerikan Koleji Müdiresi Miss Finengey'i ziyaret etmek istedi. Binaya yaklaştığında, kapıda bekleyen Mişkin Mahallesi ileri gelenlerinden Osman ve İbrahim(Amak) ile karşılaştı.(Bu kolejin mülkiyeti şu anda Amak ailesine aittir) Silahlarla mücehhez, sertlikleriyle ünlü Mişkeviler, şehri derhal terk etmesini istediler. Norman Belediye binasına geri döndü. Çanakkale Savaşları'nda bir kolunu kaybeden komutanlarından General Gouraud'ın belirttiği gibi, “Şövalye ruhlu düşmanlar!” Türklerin bu özelliğine yine tanık oldu. Şerefine verilen ziyafeti görünce şaşırdı, ama o kadar bitkindi ki; değil yemek yemek, ayakta duracak hali kalmamıştı. Ağzına bir lokma bile koymadan, bir an önce geri dönmek istedi. Gelirken İstasyon-Mardin arasındaki tepelere vuran Güneş ışığıyla parlayan süngüler aklına gelince, yanlarına güvenilir bir muhafız verilmesini istedi. Kimse bu göreve yanaşmayınca, Yarbay Kenan Norman'ın refakatçisi olarak otomobile bindi. Otomobil

¹² Ayten Başabaş Dirier <http://www.aytendirier.com/blog/blog>.

Artukluların yazlık sarayı Firdevs (Ferdos) Kasrına yaklaştığında, seksen çeteci yollarını kesti. Çeteciler silahlarını Norman ve yanındakilere yöneltince, Yarbay Kenan önlerine geçerek, bağışlanmalarını rica etti. Korkudan sapsarı kesilen Fransızlara İstasyon'a kadar refakat eden Yarbay Kenan geri dönerken, tarihî bir dönemeci aşmanın onur ve gururunu iliklerine kadar hissediyordu.¹³

Bu olay Mardin'de hızla bir teşkilatlanma gereğini ortaya çıkardı. Teşkilatlanma işi Eyüp Önen'e verildi. O sırada Diyarbakır'da bulunan Elcezire Cephesi komutanı Albay Nihat (Anılmış) ile görüşen Eyüp Önen, bir tabur oluşturdu. Ama ihtiyaç duyulmadığı için tabur herhangi bir harekette bulunmadı ve askerleri diğer cephelere gönderildi.

Şehirde askerî bir kuvvet olmadığını Fransızlar her an duyabilir ve güçlü kuvvetlerle geri dönebilirlerdi. Ama bu ihaneti şehirde yaşayan hiçbir kimse yapmadı. Birlik ve beraberlik içinde kenetlenen halk, kendi inancına göre şükür duaları etti. Bu konuda yazılı bir kaynağın bulunmamasının nedeni bu ketümiyetti... Dilden dile, kuşaktan kuşağa aktarılan Mardin'in Kurtuluş Destanı aydın her Mardin'linin belleğinde, birlik ve beraberliğin önemini pekiştirerek yaşıyor.¹⁴

¹³ Ayten Başabaş Dirier <http://www.aytendirier.com/blog/blog>.

¹⁴ Ayten Başabaş Dirier <http://www.aytendirier.com/blog/blog>.
<http://www.artukluhaber.net/yazar-mardin>

Fransız bayrağını yırtan Osman Ağa amcaoğlu İbrahim Paşa Bayraktarlardan

Mardinin Kurtuluşu Nasıl Onur Gününe Dönüştürüldü

21 Kasım'da TBMM, Atatürk ve 23 arkadaşına İstiklal Madalyası verdi.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk Madalyasını Mardin'in asil ve kahraman halkına armağan etmiş ve Mardin madalyanın verildiği tarihi kurtuluş günü olarak kabul ederek her yıl düzenli olarak kutlamıştı.

2011 yılında Mardin Valisi Turhan Ayvaz, Artuklu Üniversitesi'nin Feto ile irtisaklı sözde bilim adamları'nın telkinleri ile İzmir Belediye Meclisi aldığı karar ile Mardin'in kurtuluş gününü onur günü olması yönünde karar aldı, o gün bu gün bu karar yürürlükte olması çok hazin. O günün Valisi bugün Vilayet internet sitesinde yok sayılarak ismi kaldırılmış, neden? sorgulamak gerek.

İlk Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Mardin Vekilleri

23 Nisan 1923 tarihinde açılan TBMM "inde Diyarbakır Vilayeti'ne bağlı Mardin mutasarrıflığından (Liva) diğerlerinde olduğu gibi aşağıda belirtilen beş üye seçilmiş ve gönderilmiştir.

1.Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Mardin Milletvekilleri¹⁵

Hasan Tahsin Arık

Mehmet Necib Güven

Esat Önen

İbrahim Turhan

Mithat Uysal

Mehmed Derviş Ural

Bunların dışında 18 Mart 1920 de İstanbul'da toplanan son Osmanlı Meclisi-i mebusan'ın İngilizler tarafından dağıtılması üzerine Ankara'ya gelen ve yeni meclise katılan Mardin mebusu Musazade Mithat Bey'i de dahil ederek Mardin ilk Türkiye Büyük Millet

¹⁵ https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_

Meclisinde 6 Millet Vekili ile temsil edilmiştir.¹⁶

1921 Anayasa Taslağı, Atatürk'ün yönlendirmesiyle Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde özel bir encümente incelendikten sonra görüşülerek kabul edilmiştir

21.1.1921 tarihli ve 85 sayılı "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" adını taşıyan bu Anayasa, milli egemenlik ilkesine dayalı yeni bir devlet kurmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kanunlar gibi genel usule göre görüşülmüş olması, nitelikli çoğunluk aranmaması ve değişiklikle ilgili katılaştırma tekniği içermemesi sebepleriyle "esnek (yumuşak) anayasa" olarak nitelenen 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, aynı zamanda sadece 24 maddeden oluşan kısa metni sebebiyle "çerçeve anayasa" olarak sınıflandırılmaktadır. Kuvvetler birliğine dayalı "Meclis hükümeti" sistemini benimsemiş olan 1921 Anayasası, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin sürekli toplantı halinde olmasını öngören Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun 1. Maddesine atıf yapmıştır.¹⁷Anayasanın orijinal metni,¹⁸

Saltanatın ilgasına dair olan 1 Kasım 1922 tarihli kanunun metni şudur:

Teşkilâtı Esasiye kanunu ile Türkiye halkı, hukuku hâkimiyet ve hükümransını, mümessili hakikisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin şahsiyet maneviyesinde, gayri kabili terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere temsile ve bilfiil istimale ve iradei milliyeye istinat etmeyen hiçbir kuvvet ve heyeti tanımamaya karar verdiği cihetle misak-ı millî hudutun dahilinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinden başka şekli hükümet tanımaz. Binaenaleyh Türkiye halkı, hükümeti şahsiyeye müstenit olan İstanbul'daki şeklî hükümeti 16 Mart 1920 tarihinden itibaren ve ebediyen tarihe müntakıl addetmiştir.

¹⁶ Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri Em.Genalarl Dr.Yavuz Ölçen S.657 SBN: 975-585-622-6 s.663

¹⁷ <https://anayasa.tbmm.gov.tr/1921.aspx>

¹⁸ T.B.M.M. Kütüphanesi 3. Tertip Düstur, Cilt:1, 196. Sayfasında yayımlanmıştır

Hilafet, Hanedan-ı Âli Osman'a ait olup, halifelîge Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu hanedanın ilmen ve ahlaken erşed ve eslah olanı intihap olunur. Türkiye devleti, makamı hilafetin istinatgâhıdır." (Dayanacak, güvenecek, sığınacak yer, dayanak.)

Bazı politikacılar ise; "Hilafet aynı hükümettir, hilafetin hukuk ve görevini iptal etmek hiç kimsenin hiç bir meclisin elinde değildir" diyerek, Halife'yi, Padişah gibi yaşatmak istiyorlardı. Bu durum halifelik kurumu hakkında bir an önce önlem alınmasını gerektiriyordu. Fakat Mustafa Kemal Paşa'yı halifelîğin kaldırılması için zorlayan önemli sebep, Halife mevcut oldukça Türkiye'de yapılması zorunlu olan sosyal ve laik karakterdeki devrimlerin yapılamayacağı gerçeği idi.¹⁹

¹⁹ <http://www.osmanli700.gen.tr/olaylar/olayh4.html>